Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.06.2016, sp. zn. 29 Cdo 3207/2013, ECLI:CZ:NS:2016:29.CDO.3207.2013.1

Číslo: 114/2017

Právní věta: Převzetí dluhu ze směnky třetí osobou jen na základě smlouvy uzavřené podle ustanovení § 531 odst. 1 obč. zák. není způsobilé přivodit změnu v osobě směnečného dlužníka; zakládá však relativní námitku, jíž se může směnečný dlužník bránit povinnosti směnku zaplatit.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.06.2016

Spisová značka: 29 Cdo 3207/2013

Číslo rozhodnutí: 114

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Převzetí dluhu, Směnky

Předpisy: čl. I. § 17 předpisu č. 191/1950Sb.
§ 531 odst. 1 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání žalované zrušil rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 6. 2013, sp. zn. 5 Cmo 210/2012, v potvrzujícím výroku o věci samé a ve výroku o náhradě nákladů odvolacího řízení a věc v tomto rozsahu vrátil Vrchnímu soudu v Praze k dalšímu řízení.

I.
Dosavadní průběh řízení

1. Krajský soud v Praze směnečným platebním rozkazem ze dne 9. 2. 2005, č. j. 60 Sm 4/2005-11, uložil původnímu žalovanému (M., a. s.) zaplatit žalobci směnečný peníz ve výši 69 149 261,54 Kč s 6% úrokem od 11. 1. 2002 do zaplacení, směnečnou odměnu ve výši 230 497,54 Kč a na náhradě nákladů řízení částku 1 190 380 Kč.

2. Rozsudkem ze dne 28. 3. 2012, č. j. 47 Cm 73/2005-584, ve znění usnesení ze dne 29. 10. 2012, č. j. 47 Cm 73/2005-618, a ze dne 8. 2. 2013, č. j. 47 Cm 73/2005-625, soud prvního stupně (který již věc projednal a rozhodl vůči insolvenční správkyni původního žalovaného, společnosti I., v. o. s., jež se na základě rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 12. 5. 2011, č. j. 39 ICm 489/2011-24, stala účastníkem řízení místo původního žalovaného) zrušil směnečný platební rozkaz co do směnečného peníze ve výši 1 355 080,35 Kč s 6% úrokem z této částky za dobu od 15. 9. 2009 do zaplacení a směnečné odměny ve výši 4 517,21 Kč (první výrok), ve zbývajícím rozsahu směnečný platební

rozkaz ponechal v platnosti a rozhodl o nákladech námitkového řízení.

3. Vrchní soud v Praze v záhlaví označeným rozsudkem (mimo jiné) potvrdil rozsudek soudu prvního stupně (druhý výrok) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (třetí výrok).

4. Odvolací soud – odkazuje na zjištění, jež na základě provedeného dokazování učinil soud prvního stupně – vyšel při posuzování důvodnosti žalobou uplatněného nároku zejména z toho, že:

1) Žalobce se návrhem na vydání směnečného platebního rozkazu domáhal plnění ze směnky vlastní vystavené v O. dne 20. 6. 2000 společností Masokombinát M., a. s (dále též jen „společnost M“), na řad U. banky, a. s. (dále též jen „banka“), znějící na směnečný peníz 95 840 012,54 Kč, se splatností dne 10. 1. 2002 (dále též jen „sporná směnka“), za jejíž zaplacení převzal směnečné rukojemství (mimo jiné) původní žalovaný.

2) Sporná směnka (vystavená původně jako blankosměnka bez uvedení údajů směnečné sumy a data splatnosti) zajišťovala závazky společnosti M vyplývající ze smlouvy o úvěru uzavřené mezi bankou (jako věřitelem) a společností M (jako dlužníkem) dne 20. 6. 2000. Směnečnou sumu, jíž byl věřitel oprávněn do směnky doplnit, měl přitom tvořit součet nesplaceného zůstatku úvěru a příslušenství ke dni splatnosti směnky.

3) Původní žalovaný (poté, co mu banka dopisem ze dne 20. 2. 2001 sdělila, že vystavená blankosměnka byla doplněna o chybějící údaje, a současně ho též vyzvala, aby dlužnou částku ze směnky uhradil) uzavřel se společností D.I.S. – FIN s. r. o. (dále též jen „společnost D“) dne 7. 3. 2002 smlouvu o převzetí dluhu podle ustanovení § 531 odst. 1 zákona č 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen „obč. zák.“), v níž se smluvní strany dohodly, že společnost D jako nový dlužník přebírá dluh původního žalovaného vyplývající ze směnečného rukojemství na sporné směnce (dále též jen „smlouva o převzetí dluhu“). Banka dne 12. 3. 2002 vyslovila s převzetím dluhu souhlas.

4) Dne 12. 3. 2002 uzavřela banka (jako věřitel) se společností D (jako dlužníkem) smlouvu o nahrazení závazku (privativní novace) (dále též jen „smlouva o nahrazení závazku“), v níž se smluvní strany – prohlašujíce, že společnost D převzala se souhlasem banky smlouvou o převzetí dluhu rukojemský závazek původního žalovaného ze sporné směnky – dohodly, že „dosavadní závazek dlužníka z titulu převzetí dluhu … se plně nahrazuje závazkem novým s tím, že dosavadní závazek zaniká splněním závazku nového a dlužník je povinen plnit závazek nový. Jakožto nový závazek se sjednává povinnost dlužníka uhradit věřiteli 20 000 000 Kč na účet věřitele.“.

5) V nedatované listině označené jako „prohlášení“, vydané na žádost společnosti D, banka uvedla, že označená společnost, která se na základě smlouvy o převzetí dluhu stala novým dlužníkem z rukojemského směnečného závazku na sporné směnce na místo původního žalovaného, uhradila svůj závazek v plné výši. Banka proto prohlašuje, že nebude na základě této skutečnosti vymáhat dále svou pohledávku z titulu směnečného rukojemství vůči „původnímu ani novému dlužníkovi“.

6) Dne 29. 7. 2004 Ing. M. H., jako správkyně konkursní podstaty banky, převedla (dosud nevyplněnou) blankosměnku (v rámci zpeněžování majetku konkursní podstaty a v souvislosti s postoupením směnkou zajištěné pohledávky) indosamentem na žalobce. Ten následně doplnil na blankosměnce chybějící údaje a vyzval původního žalovaného k úhradě směnky.

7) Z usnesení Policie České republiky (Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality služby kriminální policie a vyšetřování, Expozitura O.) ze dne 24. 10. 2006, ČTS: OKFK-37/6-2004,

vyplývá, že zaměstnanec banky Ing. T. K. doplnil v roce 2000 chybějící údaje pouze na kopii vystavené blankosměnky, originál směnky zůstal nedotčen. Pouze na kopii směnky došlo také k začernění údaje o směnečném rukojemství původního žalovaného poté, co společnost D bance uhradila částku 20 000 000 Kč.

5. Na takto ustaveném základě odvolací soud přitakal soudu prvního stupně v závěru, že žalované se prostřednictvím včas uplatněných námitek správnost vydaného směnečného platebního rozkazu zpochybnit nepodařilo.

6. Za opodstatněnou především neměl námitku, podle níž směnka, jejíhož zaplacení se žalobce v dané věci domáhá, je falzifikátem. Potud zdůraznil, že námitka nesměřovala k pravosti podpisu směnečného rukojmího na směnce, ale k pravosti směnečné listiny jako takové, když blankosměnka měla být dle sdělení banky vyplněna již v roce 2000. Provedeným dokazováním však bylo zjištěno, že zaměstnancem banky nebyl vyplněn podepsaný originál blankosměnky, nýbrž její kopie. Nevyplněný originál blankosměnky byl následně správkyní konkursní podstaty banky indosován žalobci. Listina, kterou žalobce předložil soudu, je proto originálem směnky, který banka nijak neupravovala ani na něm neškrtala.

7. Ve vztahu k tvrzenému zániku směnečného dluhu původního žalovaného v důsledku jeho převzetí společností D a následné novace pak odvolací soud v obecné rovině předeslal, že směnka patří mezi dokonalé cenné papíry, u nichž bez výjimky platí, že práva z nich jsou vtělena v samotné listině, která tak určuje obsah těchto práv. Ani dlužníkem ze směnky proto nemůže být (vyjma případů přechodu dluhu) osoba, která na listině není podepsaná.

8. Z výše uvedeného se podle přesvědčení odvolacího soudu jednoznačně podává, že dluhy ze směnky na smluvním základě převzít nelze a takové dluhy nemohou zaniknout ani dohodou, případně odstoupením, novací či jinými obecněprávními postupy. Dokud je někdo na existující směnečné listině jako dlužník podepsán a směnka nebyla vyplacena, zůstává taková osoba stále dlužníkem.

9. Jakkoliv v poměrech dané věci, pokračoval odvolací soud, nebylo pochyb o tom, že cílem, kterého zúčastněné subjekty chtěly svým jednáním dosáhnout, bylo „finální vyplacení“ směnečného rukojmího, „nástroje“ k tomu použité však byly zcela nepřípadné a sledovaného účelu tímto způsobem dosaženo být nemohlo.

10. Na základě výsledků provedeného dokazování pak podle odvolacího soudu nelze usuzovat ani na to, že by majitel směnky uzavřel se směnečným dlužníkem (původním žalovaným) dohodu, podle níž nebude nároky ze směnky vůči dlužníku uplatňovat. Obecně sice nelze takovou dohodu (zakládající relativní námitku směnečného dlužníka) ani ve vztahu k dosud nevyplněné blankosměnce vyloučit, v posuzovaném případě však k jejímu sjednání nedošlo, když s bankou jednala pouze společnost D, která dlužníkem ze směnky nebyla.

11. Důvodnými konečně odvolací soud neshledal ani námitku neplatnosti směnky pro nedostatek formálních náležitostí a námitku promlčení.

II.
Dovolání a vyjádření k němu

12. Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání, odkazujíc co do jeho přípustnosti na ustanovení § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), mající za to, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázek hmotného práva (zda je možná záměna dlužníka ze směnky smlouvou o převzetí dluhu a zda může závazek ze směnky zaniknout také novací), jež dosud nebyly dovolacím soudem řešeny, případně se „právní stanoviska vyslovená odvolacím soudem v

napadeném rozhodnutí odchylují od ustálené rozhodovací praxe dovolacího i Ústavního soudu“.

13. Jde-li o první z uvedených otázek, dovolatelka především poukazuje na důvody rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 505/95 (jde o rozsudek ze dne 25. 6. 1996, uveřejněný v časopise Právní rozhledy č. 4/1997, s. 211), ve kterém měl odvolací soud (v tam řešené věci) dovodit závěr opačný, totiž že záměnu dlužníka ze směnky smlouvou o převzetí dluhu vyloučit nelze. V nyní projednávané věci oproti tomu odvolací soud připouští jen to, že majitel směnky může s dlužníkem uzavřít dohodu o neuplatnění práv ze směnky, možnost dosáhnout na smluvním základě změny v osobě směnečného dlužníka však kategoricky (bez současného zásahu do textu směnečné listiny) vylučuje. Podle dovolatelky není žádný důvod přistupovat k řešení těchto situací odlišně. Obě dohody (tj. jak dohodu o neuplatnění nároku, tak dohodu o převzetí směnečného závazku) je třeba považovat za přípustné, s tím, že bez jejich „vyznačení“ do směnečné listiny jsou pouze pro dlužníka spojeny s rizikem „omezeného použití relativní námitky“. V této souvislosti dovolatelka odkazuje rovněž na nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (jde o rozhodnutí uveřejněné pod č. 148/2007 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu), ve kterém byla „zřejmě“ řešena obdobná otázka.

14. Dovolatelka nesouhlasí ani se závěrem odvolacího soudu, podle kterého závazky ze směnky nemohou zaniknout dohodou, novací či jinými obecněprávními postupy. Majitel směnky se podle dovolatelky nepochybně může dohodnout s dlužníkem na zániku směnečného závazku i bez zásahu do směnečné listiny, přičemž taková dohoda bude mít zcela neformální podobu a – stejně jako v případě dohody o převzetí dluhu ze směnky – bude pro dlužníka spojena pouze s rizikem „omezené obrany“ v podobě relativní námitky ve směnečném řízení. Na uzavření popsané dohody lze pak usuzovat i jen z jednostranného prohlášení majitele směnky, v němž jednoznačně projeví vůli nárok ze směnky vůči dlužníkovi neuplatňovat.

15. V poměrech dané věci přitom právě takový projev vůle majitele směnky jednoznačně plyne z prohlášení (vystaveného podle dovolatelky dne 12. 3. 2002), v němž banka potvrdila plnou úhradu závazku nového dlužníka a prohlásila, že pohledávku ze směnečného rukojemství nebude vymáhat ani vůči původnímu dlužníkovi, ani vůči společnosti D. Okolnost, zda bance dal podnět k vystavení prohlášení původní dlužník, nebo společnost D, žádný význam nemá, když z hlediska posouzení právních účinků prohlášení je určující pouze samotný projev vůle banky.

16. Závěr odvolacího soudu, že k zániku závazku směnečného rukojmího v důsledku převzetí dluhu ze směnky a jeho následné novace nedošlo, je podle dovolatelky založen na nepřípustném formalistickém výkladu, který zcela „degraduje“ princip autonomie vůle smluvních stran. Přestože si je dovolatelka vědoma toho, že v projednávané věci jde o spor ze směnky, neshledává žádný důvod, pro který by úkony činěné „mimo vlastní směnku“ měly být takto formalisticky posuzovány.

17. V této souvislosti dovolatelka dále namítá, že odvolací soud se měl rovněž zabývat tím, zda projev vůle smluvních stran případně nenaplňuje znaky dohody o změně vyplňovacího práva či dohody o jeho zrušení.

18. Nad rámec výše uplatněných důvodů dovolatelka odvolacímu soudu vytýká, že při hodnocení důkazů postupoval v rozporu s ustanovením § 132 o. s. ř., když pominul rozhodné skutečnosti, které byly provedenými důkazy prokázány nebo vyšly v řízení najevo, a v hodnocení důkazů je též logický rozpor. Soudy navíc bez řádného zdůvodnění neprovedly řadu důkazů navržených žalovanou.

19. Proto požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc tomuto soudu vrátil k dalšímu řízení.

III.

Přípustnost dovolání

20. Rozhodné znění občanského soudního řádu pro dovolací řízení (do 31. 12. 2013) se podává z bodu 2. části první článku II zákona č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

21. Dovolání žalované proti potvrzujícímu výroku rozsudku odvolacího soudu ve věci samé je přípustné podle ustanovení § 237 o. s. ř., neboť napadané rozhodnutí závisí na vyřešení (v dovolání označených) otázek hmotného práva, jež v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyly beze zbytku zodpovězeny.

IV.
Důvodnost dovolání

22. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

23. Nejvyšší soud již v řadě svých rozhodnutí vysvětlil (srov. např. rozsudky ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, a ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. 29 Odo 1141/2006, uveřejněné pod č. 59/2004 a 77/2009 Sb. rozh. obč.), že směnka je v právní teorii obvykle definována jako dlužnický dokonalý cenný papír, jímž za předpokladu splnění přísných formálních náležitostí vzniká přímý, bezpodmínečný, nesporný a abstraktní závazek určité osoby zaplatit majiteli směnky v určitém místě a čase stanovenou peněžitou částku.

24. Práva a povinnosti ze směnečných vztahů jsou proto zásadně definována, jak správně vystihl již odvolací soud, právě a jen směnečnou listinou a zápisy (doložkami, poznámkami) na ní uvedenými. Jinak řečeno, směnka jako listinný cenný papír musí svým písemným obsahem podávat úplnou informaci o účastnících i obsahu závazku, který je do listiny vtělen (srov. např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 4535/2014, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. 29 Cdo 4700/2014).

25. Nejsou-li pro vymezení obsahu směnečného závazku, včetně identifikace subjektů směnečného vztahu, zásadně významné okolnosti, jež se nepodávají ze samotné směnečné listiny, je třeba odvolacímu soudu přisvědčit i v závěru, že převzetí směnečného dluhu třetí osobou jen na základě smlouvy (uzavřené podle ustanovení § 531 odst. 1 obč. zák., upravujícího tzv. privativní intercesi) nemůže mít jakékoliv směnečněprávní účinky (k tomu srov. shodně v odborné literatuře ChALUPA, R. Zákon směnečný a šekový. Komentář. 1. část směnky. 2. vydání. Linde Praha, a. s. 2006, str. 102, ve starší literatuře pak např. ŠVAMBERK, G., Naše jednotné směnečné právo, Praha 1941, s. 100).

26. Další úvahy odvolacího soudu ohledně účinků uzavřené smlouvy o převzetí dluhu a jejího vlivu na povinnost dlužníka ze směnky plnit však již Nejvyšší soud za správné nepovažuje.

27. To, že smluvní převzetí dluhu ze směnky není z pohledu směnečného práva přípustné (není způsobilé přivodit změnu v osobě směnečného dlužníka), totiž ještě bez dalšího neznamená, že byla-li taková dohoda mezi dlužníkem ze směnky a třetí osobou uzavřena, nejsou jí smluvní strany a věřitel, který s převzetím dluhu vyslovil souhlas, vázáni a její účinky mohou zcela pominout. Jakkoliv uvedeným způsobem nedošlo (nemohlo dojít) ke změně v osobě dlužníka na směnce, z uzavřené dohody – zakládající v mimosměnečných poměrech účinky obdobné těm, jež ustanovení § 531 odst. 1 obč. zák. spojuje se smlouvou o převzetí dluhu (obecně k účinkům převzetí dluhu srov. závěry formulované Nejvyšším soudem např. v rozsudku ze dne 28. 1. 2016, sp. zn. 29 Cdo 2109/2012) – pro poměry účastníků směnečného vztahu plyne, že věřitel poté, co udělil s převzetím dluhu souhlas, již

nadále nebyl oprávněn plnění ze směnky po směnečném dlužníku požadovat. Obsah uzavřené dohody (jak byl soudy nižších stupňů dokazováním zjištěn) totiž neponechává žádné pochybnosti v tom směru, že úmyslem jednajících osob, včetně směnečného věřitele, který smlouvu o převzetí dluhu podepsal a vyslovil s převzetím dluhu souhlas, bylo docílit stavu, kdy plnění ze směnky poskytne místo směnečného rukojmího společnost D (což se ostatně následně také stalo).

28. Nejvyšší soud proto uzavírá, že uplatnil-li v poměrech dané věci věřitel (respektive jeho právní nástupce) směnku vůči dlužníku (směnečnému rukojmímu), učinil tak v rozporu s (mimosměnečným) ujednáním obsaženým ve smlouvě o převzetí dluhu, podle kterého je k úhradě směnky zavázána na místo dlužníka třetí osoba. Uvedená okolnost pak zakládá relativní námitku směnečného dlužníka, jíž se může povinnosti směnku zaplatit bránit.

29. Jelikož právní posouzení věci, na němž rozhodnutí odvolacího soudu spočívá, není správné, Nejvyšší soud napadený rozsudek odvolacího soudu v rozsahu, ve kterém byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně o ponechání směnečného platebního rozkazu v platnosti a v souvisejícím výroku o nákladech řízení, zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1 a 2 o. s. ř.).